

ADMINISTRAȚIA ȘI PROCESUL ELECTORAL DIN ROMÂNIA ÎN ANII DEMOCRAȚIEI PARLAMENTARE (1919-1937)*

THE ADMINISTRATION AND THE ELECTORAL PROCESS IN ROMANIA DURING PARLIAMENTARY DEMOCRACY (1919 -1937)

SUMMARY

In this article the author continues the analysis of the way in which the administrative machine was used by the ruling party in order to win elections. Between 1926 and 1937 there were several parliamentary elections and three local and county elections. The specific feature of those electoral campaigns and elections was the mixture of prefects, mayors, local and county counsellors in the electoral process. The author reveals the fact that during the electoral process, though the rule was that of mixing administrative machine, still there were some civil servants who did their duty honestly. Also, many of the opposite parties' accusations against the administration were due to the exaggerations made by the opposite press. Among these the author shows that some dysfunctions that appeared in the electoral process were due also to a confusion or to a bad collaboration between judges and local administration. The author's conclusion is that in interwar Romania the administration was serving politics and not the other way round.

Spre sfârșitul mandatului de guvernare (1922-1926), prim-ministrul Ion I.C. Brătianu va ține să organizeze alegeri pentru consiliile comunale și județene. Data scrutinului a fost fixată în zilele de 18-20 februarie 1926 când a procedat la întocmirea listelor electorale¹. Potrivit legii pentru unificare administrativă, listele electorale comunale și județene se alcătuiau de către delegația permanentă a fiecărei comune (art. 158). Un număr însemnat de cetățeni cu drept de vot au fost omiși de pe liste. Partidele politice din opoziție au făcut publice numeroase cazuri de acest fel și au înaintat, mai ales ministrului Justiției G.G. Mârzescu, note de protest prin care acuzau administrația și pe unii magistrați că omiteau de pe liste alegătorii bănuși că nu simpatizează pe liberali². Pe adresa aceluiași minister au fost trimise plângeri ale unor cetățeni, în nume propriu sau în grup, care, deși îndeplineau condițiile legale, nu au fost înscrși în listele electorale, iar contestațiile le-au fost respinse de magistrați³.

Faptul că multe dintre contestațiile depuse de către cetățenii care au fost omiși din listele electorale erau respinse nu se datora doar presiunilor pe care guvernul le făcea asupra magistraților – așa cum acuza opoziția cu vehemență – ci, în cele mai multe cazuri, respingerea contestațiilor sau nerezolvarea lor în termenul prevăzut de lege se datora unor neînțelegeri și proastei colaborări dintre judecători și primari, aceștia din urmă înaintând magistraților listele electorale incomplete sau în care nu erau trecuți cei care tocmai au împlinit vârsta pentru a putea vota sau cei morți nu erau șterși⁴. Un asemenea caz s-a întâmplat la Vatra Dornei, între judecătorul de ocol și președintele comisiei interimare; vina pentru neafișarea la timp a listelor electorale definitive și nejudicarea în termenul prevăzut de lege a contestațiilor era aruncată reciproc⁵. În acest conflict a intervenit prefectul județului, care a acuzat pe judecător că „din motive inexplicabile” nu și-a făcut datoria și că aceasta „va influența asupra rezultatului votului în alegerile comunale”, cerând ministrului Justiției să ia măsuri împotriva lui⁶. O altă acuzație adusă judecătorului de la Vatra Dornei era că „în timpul alegerilor pentru Camerele Agricole, precum și înaintea și în cursul alegerilor comunale, s-a manifestat în mod pronunțat împotriva partidului guvernamental, făcând propagandă pe față în favorul blocului format din partidele de opoziție [...] angajând chiar personalul inferior al judecătoriei pentru propagandă electorală”⁷. Ancheta făcută de Inspectorul Judecătoresc al Curții de Apel Cernăuți demonstrează că

* Prima parte a acestui articol a fost publicată în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, anul 7, 2003, p. 391-397.

¹ Vezi Sorin Radu, *Alegerile comunale și județene din februarie 1926*, în *Apulum*, tomul XVIII/2, 2001, p. 207-224.

² Arhivele Naționale București, fond Ministerul Justiției. Comisia Centrală Electorală (în continuare ANB, fond MJCCE), dos. 6/1925, f. 25, 45.

³ *Ibidem*, f. 15, 49, 50, 126, 127, 128.

⁴ *Ibidem*, f. 53, 57-59.

⁵ *Ibidem*, f. 58-74.

⁶ *Ibidem*, f. 81.

⁷ *Ibidem*, f. 82.

acuzățiile nu sunt întemeiate și că ele „se datorează numai patimei și urei personale ce nutresc acești adversari în contra magistratului”⁸.

Alegerile pentru București au fost declarate de către *Opoziția Unită* „nule de drept”. Motivul invocat era acela că guvernul Brătianu a încălcat legile, convocând corpul electoral înainte de votarea legii pentru organizarea administrației comunale a orașului București (7 februarie 1926)⁹.

Seria ilegalităților comise de guvern nu se oprea însă aici. Articolul 167 din legea administrativă prevedea ca alegătorii județeni și ai municipiilor să fie convocați la urnă printr-o ordonanță a ministrului de Interne, iar articolul 168 preciza obligația ca această convocare să fie publicată în *Monitorul Oficial*. Însă guvernul nu a procedat așa. Convocarea alegătorilor s-a făcut doar pentru Capitală. Pentru municipii și județe nu exista decât un decret regal care fixa zilele de 18-20 februarie ca dată a alegerilor, fără să conțină și convocarea. Prin urmare, s-a convocat corpul electoral pentru București, deși pentru aceasta era nevoie de promulgarea legii speciale pentru organizarea administrației, iar corpul electoral la comune și județe nu a fost convocat cu toate că exista cadrul legislativ necesar¹⁰. Această situație se poate explica doar prin graba cu care P.N.L. a organizat alegerile comunale și județene. Iuliu Maniu, în numele blocului opoziției, a citit de la tribuna Adunării Deputaților o notă de protest¹¹.

Și de această dată, prefectii, în unele localități, au interzis ținerea de adunări electorale de către opoziție. Așa s-a întâmplat la Timișoara unde întrunirea electorală a *Opoziției Unite* a fost oprită, în timp ce în aceeași zi liberalii au organizat o asemenea adunare¹².

Guvernul și-a asigurat fidelitatea unor categorii de funcționari înaintându-i în grad și măriindu-le salariile¹³. De asemenea, un număr însemnat de comisii comunale interimare au fost dizolvate, numindu-se altele noi, iar altele au fost completate cu „oameni de încredere”, „buni electori”¹⁴.

Interesant este faptul că presa opoziției lansa apeluri către cetățeni, îndemnându-i să-și noteze numele tuturor funcționarilor, notarilor, primarilor, prefectilor, jandarmilor care s-ar pune în slujba guvernului și care au comis ilegalități în alegeri; aceste nume trebuiau apoi comunicate organizațiilor centrale ale partidelor din opoziție, împreună cu toate datele necesare, cu indicarea faptelor de care respectivii s-au făcut vinovați „în vederea sancțiunilor pe care partidele din opoziție s-au angajat să le aplice tuturor acestor măsluitori ai voinței poporului, de îndată ce liberalii vor fi isgoniți de la putere”¹⁵.

Rezultatele alegerilor au arătat faptul că în comunele rurale, unde presiunea aparatului administrativ a fost mai mare și în orașele mici și mijlocii victoria a revenit guvernului. Opoziția s-a impus în schimb în orașele mari, municipii și capitale de județ și mai ales în București.

La două luni după terminarea alegerilor locale, noul guvern format de generalul Alexandru Averescu avea să convoace din nou corpul electoral, de această dată pentru alegerea unui nou parlament, în luna mai 1926.

Venit la putere datorită înțelegerii încheiate cu Partidul Național Liberal, Partidul Poporului nu se bucura de o popularitate reală în rândul electoratului. În consecință, pentru a obține rezultatele dorite, guvernul a apelat la aparatul administrativ. Alegerile erau de această dată destul de grele, deoarece noua lege electorală din martie 1926 impunea obținerea unui procent de 40% din voturi pentru ca un partid să obțină „prima electorală”.

Prima măsură cu caracter electoral a guvernului averescan a fost aceea a schimbării prefectilor de județ. Cei mai mulți dintre noii numiți erau fie cadre ale armatei, aflate în retragere, fie chiar ofițeri activi. De asemenea, au fost mutați și transferați unii funcționari. Numeroase consilii comunale – abia alese – au fost dizolvate și înlocuite cu noi comisii interimare, formate din membri și simpatizanți ai Partidului Poporului¹⁶. Dizolvarea consiliilor comunale avea și o altă explicație decât cea a asigurării

⁸ *Ibidem*, f. 83, 84.

⁹ *Declarația blocului opoziției în chestia alegerilor comunale*, în *Aurora*, anul VI, nr. 127, 1, din 3 februarie 1926.

¹⁰ *Guvernul a uitat să convoace corpul electoral al municipiilor*, în *Adevărul*, anul XXXIX, nr. 12.925, din 3 februarie 1926.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Campania electorală*, în *Patria*, anul XVIII, nr. 37, din 18 februarie 1926.

¹³ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 30, din 13 februarie 1926, p. 1809.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 14, din 10 ianuarie 1926, p. 601-602; nr. 16, din 24 ianuarie 1926, p. 736; nr. 31, din 7 februarie 1926, p. 1501; nr. 34, din 11 februarie 1926, p. 1689.

¹⁵ *Funcționari abuzivi*, în *Patria*, anul VIII, nr. 34, din 11 februarie 1926, p. 1689.

¹⁶ ANB, fond Ministerul Afacerilor Interne (în continuare MAI), dos. 605/1926, f. 2; Ioan Scurtu, *Alegerile parlamentare din mai 1926*, în *Studii și Comunicări Arheologie-Istorie*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, tomul XVIII, 1974, p. 235; *În jurul*

sprijinului în alegeri din partea comisiilor numite. Este vorba de faptul că, prin noua lege electorală, aceste consilii aveau dreptul să aleagă câte un senator (art. 4, lit. b)¹⁷, în total 71 de senatori. În consecință, o mare parte a membrilor Senatului puteau fi foarte ușor aleși prin numirea unor comisii interimare formate din membri fideli lui Averescu.

Trebuie subliniat faptul că, dacă până la adoptarea Legii de unificare administrativă în 1925 a predominat arbitrarul în ceea ce privește dizolvarea consiliilor comunale, după această dată legea prevedea anumite condiții precise în care se putea proceda la dizolvarea acestora, dar de cele mai multe ori nu s-a ținut cont de ele¹⁸. Dacă pentru consiliile județene și pentru consiliile comunale urbane – reședințe de județ și ale municipiilor, dizolvarea trebuia pronunțată prin Decret-regal, pentru celelalte dizolvarea se pronunța de către prefect (art. 274). În acest ultim caz, abuzurile nu au avut limite.

Presiunea aparatului administrativ asupra electoratului s-a exercitat și de această dată și a îmbrăcat – așa cum se exprimau analiștii epocii – „forme diverse”¹⁹. Materialele de propagandă averescane erau răspândite din dispoziția Ministerului de Interne de către prefecti, pretori, primari. Autoritățile locale erau obligate să vegheze ca „manifestele și apelurile afișate să fie conservate în bună stare”, iar celor care ar fi distrus vreun document electoral guvernamental trebuia să li se întocmească acte de dare în judecată pentru „infracțiuni contra ordinii publice”²⁰. Prefecții făceau turnee electorale prin sate, cerându-le sătenilor să voteze cu candidații listei guvernamentale²¹. În perioada campaniei electorale, guvernul a sîstat încasarea impozitelor de către stat și a adresat țărănilor chiar îndemnul de a „da afară pe perceptori”²².

În același timp, printr-un ordin circular se interzicea afișarea oricărui manifest electoral înainte ca acesta să fi fost citit și avizat de prefect²³. Evident, ordinul viza manifestele opoziției. Întrunirile electorale ale partidelor din opoziție erau fie obstructionate, fie interzise, în unele zone aplicându-se prevederile stării de asediu²⁴. Conform unei hotărâri a ministrului de Interne, Octavian Goga, nici o persoană nu se putea deplasa în vederea propagandei electorale, decât pe baza unei autorizații scrise a prefectului județului²⁵. Prevederile Constituției erau încălcate în mod grosolan, deoarece aceasta nu îngrădea libertatea de propagandă scrisă și orală sau dreptul de circulație.

Personalități ale lumii politice, foști miniștri sau șefi de partid, au fost supuse unor asemenea vexațiuni din partea autorităților locale. De pildă, lui Iuliu Maniu prefectul de Alba îi eliberase abia după insistențe autorizația de a se deplasa în localitățile județului unde candida, cu mențiunea „fără a avea voie de a ține întruniri populare”²⁶. Nicolae Iorga scria în memoriile sale că „nimeni nu călătorește decât cu ausweisul de la prefect”²⁷. De asemenea, Ion Mihalache, chiar în fieful lui electoral de la Muscel, fusese „consemnat” la Câmpulung, interzicându-i-se să meargă în sate. Totuși, el a sfidat interdicțiile, s-a urcat în tren și a ajuns până la Stâlpeni unde voia să reprezinte, pe baza unei procuri, pe Bogdan-Duică, candidat la funcția de senator la secția de votare din Livezeni. Pretorul și jandarmii l-au prins, l-au urcat cu forța într-un automobil și l-au dus la Micești, într-o comună la o distanță de cca 20 km., unde a fost închis cu forța în cancelaria postului de jandarmi. Un grup de vreo 12 țărani din județ aflaseră de arestarea lui și au încercat să-l scape²⁸.

La 24 mai 1926, Vintilă Brătianu a adresat Comisiei Centrale Electorale o reclamație prin care acuza prefectul județului Tighina că a ordonat arestarea tuturor candidaților liberali din acea

---

dizolvării consiliilor comunale, în *Viitorul*, anul XIX, nr. 5446, din 28 aprilie 1926; În chestia dizolvării consiliilor comunale, în *Ibidem*, nr. 5456, din 12 mai 1926.

¹⁷ C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XI-XII, p. 1055.

¹⁸ *Ibidem*, p. 384.

¹⁹ N. Dașcovici, *Anul politic 1926*, în *Import-Export*, anul VII, nr. 1, 1927, p. 11; Tancred Constantinescu, *Efectele legii electorale și învățămintele ce decurg din alegerile făcute după război*, în *Democrația*, anul XIV, 1926, nr. 10-12, p. 92.

²⁰ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 232.

²¹ *Ibidem*.

²² *Demagogie, ilegalitate și dezordine*, în *Viitorul*, anul XIX, nr. 5463, din 21 mai 1926.

²³ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 235-236.

²⁴ *Neamul românesc*, anul XXVI, nr. 89, din 21 aprilie 1926.

²⁵ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 236.

²⁶ *Lupta*, anul V, nr. 1328, din 13 mai 1926.

²⁷ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. V, Editura „Națională” S. Ciornei, București, [f.a.], p. 132.

²⁸ ANB, fond Ion Mihalache, dos. 48, f. 169-172; vezi și Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieți*, Editura Saeculum I.O., București, 1999, p. 128.

circumscripție. Președintele Comisiei Centrale Electorale a considerat că acest caz nu intră în competența lui și l-a înaintat spre analiză Ministerului de Interne²⁹.

Răspunzând acuzațiilor de „ingerințe electorale” făcute de opoziție, oficiosul averescan *Îndreptarea* recunoștea că în unele județe, „în interesul ordinii și al politicii cuminte pe care toată lumea cu dragoste de țară trebuie s-o facă la sate, mai ales, am luat anumite măsuri, de acord cu autoritățile locale, pentru a înfrâna campania deșucheată și deșanțată pe care unii dintre adversarii politici o practică”³⁰.

Ingerințele electorale ale partidului de la putere nu au avut succes peste tot. Spre exemplu, la Sibiu a fost ales un singur senator pe listele Partidului Poporului, guvernul „pășind deci rușinea ca lista cu miniștrii Octavian Goga, Ioan I. Lapedatu și Dr. Ioan Lupaș să aibă mai puține voturi”³¹ decât adversarii politici mai puțin cunoscuți. Insuccesul listei guvernamentale era explicat de Ilie Beu, – senatorul ales al guvernului – într-o scrisoare adresată ministrului Ioan Lupaș, la 29 mai 1926, astfel:

„1. Spiritul de opoziție ce se observă la țărănimea noastră ca o urmare a propagandei demagogice de ieri și de astăzi. Se zice că în unele sate au promis ștergerea dărilor și a pedepselor pentru absențele de la școală. E posibil, căci sărăcimea a fost toată împotriva guvernului.

2. Reforma agrară cu diferitele nedreptăți ce s-au făcut fie de consilierul agricol, fie de comitetul agrar, mai ales acesta din urmă [...]

3. Pactul cu Sașii, în măsură mai mică. E recunoscută aversiunea românilor față de Sași. Aportul acestora însă a fost remarcabil”³².

Ilie Beu enumera o serie de sate care au votat împotriva listei guvernamentale. „Rezultatele, - continua el – trebuie să nemulțumească pe toți cei buni din județul Sibiu. Măsuri de îndreptare trebuie să se ia, îndeosebi față de comunele ce am amintit. Aș crede că *prima măsură ar trebui să fie ca nici o cerere (doleanță) particulară sau obștească, ce ar veni din aceste sate să nu se rezolve fără avizul meu ori al altei persoane de încredere, dar una pentru întreg județul. Prin această măsură s-ar da un semn al nemulțumirii guvernului* fără a se jigni interesele drepte și echitabile ale cuiva. Merg chiar mai departe și zic: această procedură să se observe și față de doleanțele sașilor. *E absolut necesar ca să se creeze în județ o autoritate*”³³ [subl. ns.]. În finalul scrisorii, Ilie Beu dădea asigurări ministrului Lupaș că „toți ne-am făcut datoria, îndeosebi prefectul Dr. Nicolae Comșa și candidatul Dr. Gheorghe Măcelar. Am alergat ca hamalii, dar demagogia a fost mai puternică decât noi”³⁴.

Campania electorală pentru alegerile din mai 1926 a fost considerată în epocă, dar și de către istorici, ca fiind cea mai violentă dintre toate alegerile parlamentare interbelice. Partidul Poporului a obținut peste 50% din sufragiile exprimate.

Pregătirile pentru alegerile parlamentare din 1927 au început, ca și până atunci, prin numirea unor noi prefecti de județ³⁵, de această dată de către guvernul liberal condus de Ionel Brătianu. S-au făcut schimbări și în rândul pretorilor și ale altor categorii de funcționari.

Metoda prezidării de către prefect a întrunirilor electorale organizate de către candidații guvernamentali a fost din nou folosită³⁶. În unele zone, pretorii și primpretorii s-au deplasat prin sate, „luând la răspundere pe cetățeni, de politica ce o fac. Îi îndrumă să facă politică liberală, amenințându-i în același timp dacă continuă să facă politica pe care le-o dictează sentimentele și convingerile lor”³⁷. Funcționarii administrativi sau consilierii comunali erau imediat denunțați în cazul în care ar fi nutrit simpatii politice contrare guvernului. Spre exemplu, notarul comunei Strungari (jud. Alba) l-a denunțat primpretorului plasei Sebeș pe un membru al consiliului comunal care, în timpul campaniei electorale, a vorbit împotriva guvernului³⁸.

²⁹ *Loc. cit.*, fond MJCCE, dos. 69/1926, f. 114.

³⁰ *Îndreptarea*, anul VIII, nr. 107, din 13 mai 1926.

³¹ ANB, fond Ioan Lupaș, dos. 60/926, f. 1.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 2.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *Electoralul din România în anii interbelici (Mișcarea muncitorească și democratică în viața electorală din România interbelică)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 124.

³⁶ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 227.

³⁷ *Libertatea liberală*, în *Gazeta Transilvaniei*, anul 89, nr. 66, din 24 iunie 1927.

³⁸ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba (în continuare ANDJ Alba), fond Prefectura Județului Alba de Jos. Cabinetul Prefectului, dos. 21/1927, f. 45.

Notarii, în baza unor ordine confidențiale emise de prefecti, au primit sarcina să sfătuiască pe alegători să voteze cu candidații liberali³⁹. Sume importante de bani erau cheltuite de autoritățile comunale pentru transportul candidaților guvernamentali și al agenților electorali în localități, pentru imprimarea și răspândirea manifestelor și a diferitelor publicații de propagandă. Au fost cazuri în care prefectii au cerut de la Ministerul de Interne suplimentarea fondurilor, deoarece „sumele nejustificabile” puse la dispoziția lor s-au dovedit a fi insuficiente pentru propagandă⁴⁰.

În schimb, propaganda partidelor din opoziție se desfășura sub o strictă supraveghere, nu numai a forțelor de ordine, ci și a aparatului administrativ. Notarii comunali erau obligați să întocmească rapoarte privind *mișcările electorale* care să cuprindă date despre cine organiza întrunirile electorale, ce s-a spus la aceste adunări ș.a.m.d.⁴¹. La 25 iunie 1927, ministrul de Interne trimitea o telegramă cifrată către prefectii de județe, prin care le cerea să confişte afişele și manifestele electorale „incendiare și subversive, iar autorii lor să fie deferiți justiției”⁴². Trebuiau urmăriți îndeaproape cei care agitau problema crizei dinastice, precum și cei care militau pentru răsturnarea pe cale revoluționară a societății⁴³. De asemenea, au fost interzise adunările electorale ale Partidului Național, deoarece, la una dintre ele, desfășurată la București, s-a vorbit de actul de la 4 ianuarie 1926. Lui Nicolae Iorga i s-a cerut să se oblige în scris că la celelalte întruniri acest lucru nu se va mai întâmpla⁴⁴.

Pe adresa Comisiei Centrale Electorale au sosit de la parchetele tribunalelor din țară liste întregi de reclamații primite din partea candidaților sau a alegătorilor care consemnau o serie întregă de abuzuri, ingerințe și ilegalități comise de prefecti și de organele administrative din subordine. Iată câteva exemple: Armand Călinescu, candidat pe listele Partidului Național Țărănesc în circumscripția electorală Argeș reclama că prefectul județului amenința cu arestarea anumitor alegători care erau delegați din partea partidului la secțiile de votare⁴⁵. Ștefan Cicio-Pop, din același partid, reclama o serie de abuzuri ale pretorului plășii Chișinău (jud. Arad) și ale prefectului care ar fi împiedicat propaganda electorală și ar fi interzis circulația automobilelor; Vasile Goldiș, candidat din partea Partidului Poporului în județul Arad, reclama prefectura pentru că a încercat să-l oprească din propagandă postându-i un detectiv la locuința lui, care îi supraveghea toate mișcările⁴⁶. De asemenea, din Câmpulung Ion Mihalache protesta împotriva faptului că pretorii din Muscel nu au distribuit toate cărțile de alegător încredințate de către judecători⁴⁷.

Ca și la alegerile anterioare, circulația propagandiștilor electorali și a candidaților în localitățile județelor era supusă aprobării prefectilor. De pildă, în arhiva Prefecturii Alba se găsesc cereri din partea membrilor organizațiilor locale ale partidelor din opoziție, prin care se cerea eliberarea unor permise de liberă circulație. Organizația Partidului Național-Țărănesc a solicitat un asemenea certificat pentru propaganda electorală în întreg județul pentru 63 de persoane. Prefectul era rugat să ordone organelor subalterne (pretori, notari, posturi de jandarmi și primari) să nu împiedice pe propagandiștii național-țărăniști în județ; să le lase contactul liber cu alegătorii și să poată ține consfătuiri și adunări în fiecare comună⁴⁸. Asemenea solicitări au venit și din partea naționaliștilor-democrați din județul Alba⁴⁹.

Eforturile guvernului I.I.C. Brătianu au fost încununuate de succes, Partidul Național Liberal obținând mai bine de 60% din numărul total al voturilor exprimate.

Venit la putere după zece ani de opoziție, Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, va preceda și el la dizolvarea Camerelor Legiuitoare și la organizarea de noi alegeri parlamentare. Așa cum arăta un observator al epocii, Ion Constantinescu, „alegerile de la 12 decembrie 1928 s-au desfășurat în condițiile unui curent net favorabil național-țărăniștilor. N-a mai

³⁹ *Ibidem*, f. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 46.

⁴¹ *Ibidem*, f. 12-19.

⁴² ANB, fond MAI, dos. 606/1927, f. 10.

⁴³ Ioan Scurtu, *Partidele politice în alegerile parlamentare din iulie 1927*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” Iași*, tomul XIV, 1977, p. 399.

⁴⁴ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 230-231.

⁴⁵ ANB, fond MJCCE, dos. 8/1927, f. 6.

⁴⁶ *Ibidem*, dos. 8/1927, f. 2, 3.

⁴⁷ *Ibidem*, dos. 9/1927, f. 9.

⁴⁸ ANDJ Alba, fond Prefectura Județului Alba. Cabinetul Prefectului, dos. 21/1927, f. 7.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 9, 10.

fost nevoie de această dată nici de trupe, nici de mobilizarea aparatului administrativ. Dacă au fost ingerințe (și au fost), dacă au mai fost bătăi (și au mai fost) nu guvernul s-a făcut vinovat de ele, ci agentura politică locală, bine organizată, mai ales în Ardeal”⁵⁰.

Guvernul a trecut și de această dată la schimbarea prefectilor de județ și a dizolvat unele consilii comunale sau comisii interimare, înlocuindu-le cu altele noi, alcătuite din național-țărăniști⁵¹. Dar, așa cum arăta ziaristul Ion Constantinescu în rândurile de mai sus, dizolvarea consiliilor locale în cele mai multe cazuri s-a datorat zelului prefectilor. Acest lucru reiese și dintr-o telegramă adresată de ministrul de Interne, Alexandru Vaida-Voevod, prefectilor de județe, în care se arăta că Înalta Regență primește numeroase plângeri că, în scopuri electorale, prefectii dizolvă consiliile comunale, mută și înlocuiesc funcționarii administrativi, fără a fi respectate formele cerute de lege. Vaida „atrăgea serios atenția că actualul guvern este hotărât să respecte în toate împrejurările principiul celei mai stricte legalități”. În consecință, el ruga prefectii „ca pe viitor să evite orice plângeri de asemenea natură și, chiar în cazul când socotesc absolut necesar a lua unele măsuri care ar putea da loc nemulțumirii, să încunoștințeze în prealabil ministerul, care va aprecia cazul și va aviza asupra soluțiunii”⁵².

Într-o altă telegramă, Vaida solicita prefectilor să lucreze în înțelegere cu șefii de organizații național-țărăniști și să pună în vedere partizanilor politici că „trebuie să se abțină de la orice act de răzbunare, violențe și terorizări care nu intră în vederile și concepțiile noastre de guvernare și de care partidul nostru nu are nevoie”. Ministrul de Interne le mai cerea acestora ca, în cazul în care ar descoperi totuși ilegalități și abuzuri, să facă imediat cercetările de rigoare și să ia măsuri pentru intrarea în legalitate, fără a mai aștepta ordinele de la București⁵³. Vaida preciza, însă, că întrunirile electorale ale Blocului Muncitoresc-Țărănesc și cele ale L.A.N.C. trebuiau supravegheate de autorități, iar în cazul în care membrii acestor formațiuni politice s-ar deda la agresiuni sau ar ține discursuri incendiare, atunci se impuneau măsuri potrivit *Legii pentru suprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice* din 19 decembrie 1924⁵⁴.

Un delict electoral incriminat de liberali a constat în inițiativa a doi prefecti de a condiționa întrunirile electorale de aprobarea oficială a șefului județului. Direct vizat și chestionat de ministrul Vaida, prefectul județului Alba, avocatul dr. Emil Pop, a invocat motive ținând de ordinea publică și de securitatea personală a propagandiștilor electorali. Documente din arhiva Prefecturii Alba confirmă acordarea imediată a acestor aprobări. De altfel, și organizația locală a P.N.Ț. a fost supusă aceleiași exigențe, fără însă a provoca proteste locale⁵⁵.

Putem conchide că alegerile parlamentare din decembrie 1928 au avut un caracter mult mai liber decât cele anterioare, rolul aparatului administrativ în influențarea corpului electoral fiind minor. Partidul Național-Țărănesc a obținut cu acest prilej cel mai ridicat procentaj al voturilor din toate alegerile interbelice, 77,76%.

În aprilie 1931, Nicolae Iorga primea din partea regelui mandatul de a forma un nou guvern. Cum se obișnuia, acesta a trecut la organizarea de noi alegeri parlamentare*. De această dată, partidul de guvernământ era cel naționalist-democrat, care încheiase un cartel electoral cu Partidul Național Liberal. Iorga, secondat la Ministerul de Interne de Constantin Argetoianu, aplică și el regula conform căreia guvernul o dată instaurat la putere schimba prefectii de județ. Iorga însă, ca să arate că nu face politică militantă ci reprezintă un guvern de „gospodari”, a căutat să-i mențină pe unii prefecti național-țărăniști (mai ales în Ardeal și Banat) și i-a ales pe cei noi mai mult după calitățile gospodărești decât după „arta de a face alegeri”⁵⁶. În realitate, menținerea unor prefecti în funcție s-a

⁵⁰ Ion Constantinescu, *Din însemnările unui fost reporter parlamentar. Camera Deputaților. 1919-1939*, Editura Politică, București, 1973, p. 201-202.

⁵¹ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 106; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Mare Unire*, vol. II, partea I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 868.

⁵² Muzeul Național al Unirii -Alba Iulia, fond Documente, nr. inv. 3892.

⁵³ *Ibidem*, nr. inv. 3893.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ ANDJ Alba, fond Prefectura Județului Alba, dos. 23264/1928, f. 2, 20, 22, 25, 45.

* La începutul campaniei electorale guvernul Iorga a procedat la suspendarea legii administrației elaborate de P.N.Ț. în 1929, invocând faptul că „alegerile ar fi fost imposibile dacă se păstra, potrivit cu legea administrativă, prefectul ales, care și începuse a face agentură pentru candidații regimului căzut”. Iorga era de părere că aplicarea acestei legi presupunea cheltuieli financiare mult prea mari pentru bugetul țării. În consecință, prin Decret-lege s-a revenit la Legea administrativă din iunie 1925. N. Iorga, *Doi ani de restaurație*, Tiparul „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1932, p. 50.

⁵⁶ I.M. Costian, *Regele Carol al II-lea și partidele politice*, Tipografia „Lupta”, București, 1933, p. 89.

datorat într-o măsură importantă lipsei de cadre a Partidului Naționalist Democrat. Și de această dată au fost dizolvate o serie de consilii comunale și județene, alese în 1930, fiind înlocuite cu comisii interimare. Atribuțiile președinților delegațiilor județene au fost preluate de prefecti. De asemenea, au fost făcute presiuni asupra unor primari pentru a-i determina să demisioneze⁵⁷.

În același timp, din inițiativa prefectilor, o serie de funcționari au fost suspendați, mutați sau destituiți, pe motiv că se opun guvernului. De pildă, prefectul județului Alba a cerut suspendarea unui funcționar de la Percepția Financiară Vințu de Jos, „deoarece s-a dovedit că face propagandă contra guvernului și, în stare de ebrietate, amenință locuitorii care nu vor vota cu Maniu”⁵⁸. Același prefect a mai cerut forurilor superioare destituirea avocatului statului din Alba Iulia, pe motiv că „este cel mai aprig propagandist național-țărănist, împărțind manifeste și ținând întruniri pe sate, uneltind contra actualului Guvern”. Totodată, el solicita detașarea șefului de secție de la Poliția Alba Iulia, a comisarului Poliției Aiud și a încă doi polițiști pentru că „toți aceștia uneltesc contra guvernului”⁵⁹.

Pentru reușita guvernului în alegeri, au fost puse la dispoziția prefectilor „fonduri discreționare” de bani⁶⁰. Acestora li s-a cerut să intre în legătură cu candidații liberali și împreună „să intensifice propaganda electorală, luând în același timp toate măsurile pentru reușită”⁶¹. Constantin Argetoianu, în calitate de ministru de Interne, a adresat o telegramă prefectilor, în care le cerea „cu insistență, să ia măsuri pentru asigurarea reușitei listei guvernului la Senat. Vă ține personal responsabili de această alegere”⁶². În comunele rurale a fost interzisă propaganda electorală a legionarilor, cei găsiți făcând acest lucru „vor fi ridicăți și trimiși în capitala județului, unde vor fi lăsați liberi”⁶³.

Prim-ministrul Nicolae Iorga a primit numeroase telegrame de protest față de abuzurile guvernului din partea oamenilor politici, dar și a cetățenilor. Iorga le răspundea dând vina pe administrație și moravuri: „Nu eu am crescut administrația țerii”; „Regret acțiunea de brutalitate, dar nu pot civiliza o lume într-o lună”; „Ce pot face eu față de vechile obiceiuri ale țerii?”; „Ilustrează nu guvernul meu, ci moravurile țerii, la care participați cu toții”⁶⁴. Referindu-se la violențele din campania electorală, într-o adunare la Cluj, Nicolae Iorga declara: „Eu nu pot să schimb moravurile țării de pe o zi pe alta. Eu curăresc țara de friguri, dar, pentru moment, are 40 de grade electorale. Numai nu sunt eu acela care i le-am dat”⁶⁵.

Putem concluziona că aparatul administrativ a jucat un rol important în alegerile din 1931, altfel nu se poate explica succesul electoral al unui guvern plin de contradicții, cum era cel condus de Nicolae Iorga.

În iunie 1932, Partidul Național-Țărănesc va reveni la guvernare, de această dată premier fiind Alexandru Vaida-Voevod. La scurt timp și acesta va proceda la înlocuirea prefectilor instalați de guvernul Iorga, cu lideri ai organizațiilor județene național-țărăniste⁶⁶. Ministrul de Interne a cerut prefectilor să nu dizolve consiliile comunale alese în 1930, pentru a putea lua parte la alegerile de Senat (evident că cele mai multe dintre acestea erau național-țărăniste). „În schimb, veți lua măsuri ca să înlocuiți actualele comisii interimare, numind în locul lor, pe cât posibil, pe foștii consilieri disolvați în mod ilegal în cursul anului trecut”⁶⁷.

După terminarea alegerilor, în cadrul unor organizații județene național-țărăniste au apărut nemulțumiri cauzate de faptul că prefectii de județe nu au sprijinit suficient propaganda electorală a

⁵⁷ *Dreptatea*, anul V, nr. 1079, din 15 mai 1931; *Gazeta Transilvaniei*, anul 93, nr. 55, din 27 mai 1931; nr. 58, din 6 iunie 1931; Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 166.

⁵⁸ ANDJ Alba, fond Prefectura județului Alba. Cabinetul Prefectului, dos. 2/1931, f. 21.

⁵⁹ *Ibidem*, dos. 1/1931, f. 31.

⁶⁰ *Ibidem*, dos. 2/1931, f. 9.

⁶¹ *Ibidem*, f. 14.

⁶² *Ibidem*, f. 31.

⁶³ *Ibidem*, dos. 1/1931-1937.

⁶⁴ Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 289.

⁶⁵ Nicolae Iorga, *Credința mea. Cuvântări ținute în centrele țării la luarea în primire a guvernului*, Regia „Monitorul Oficial” Imprimeria Națională, București, 1931, p. 96.

⁶⁶ *Noii prefecti au depus jurământul*, în *Dreptatea*, anul VI, nr. 1405, din 12 iunie 1932.

⁶⁷ ANJD Alba, fond Prefectura Județului Alba. Cabinetul Prefectului, dos. 13/1932, f. 20. Spre exemplu, în județul Brașov, noul prefect a reintegrat Consiliul județean, dizolvat la 9 mai 1931, prin decizie ministerială „fără respectarea formelor legale și urmărindu-se aproape numai unele interese particulare, în legătură cu schimbările politice de pe acele vremuri, reparându-se astfel o nedreptate”. *Raport asupra situației generale a județului Brașov pe anul 1932, până la 22 noiembrie 1932*, Tipografia Victor Branisce, Brașov, 1932, p. 4, 5.

guvernului, înregistrându-se în acest fel eșecuri. Așa s-a întâmplat de exemplu, în județele Târnava Mare și Ciuc. „Prefectul nu a luat nici cea mai mică măsură administrativă – se preciza într-un raport adresat conducerii Partidului Național Țărănesc – pentru a diminua eficacitatea propagandei deșănțate și criminale făcute de candidații lupiști”. Consecința a fost că Partidul Țărănesc dr. Nicolae Lupu a reușit să trimită un deputat în Parlament⁶⁸. Membrii organizației se mai plâneau că „în ziua alegerii, dl. prefect a refuzat, sub pretextul că aceasta ar constitui o ingerință, să convoace pe consilieri, înainte de începerea votării, în localul prefecturii, unde printr-o cuvântare să le arate ce așteaptă de la ei”; prefectul trebuia să facă acest lucru, deoarece „toate guvernele au procedat la fel, căci nu era vorba de silirea voinței, ci doar numai de amintirea unei obligații față de partidul din care ei făceau parte”⁶⁹.

Consecința faptului că guvernul nu a mai făcut presiuni asupra administrației, lăsând o marjă mai mare de libertate, a fost aceea că Partidul Național-Țărănesc a câștigat la limită alegerile parlamentare din 1932, cu un procent de 40,3%.

Reveniți la guvernare după cinci ani de opoziție, liberalii au făcut noi alegeri parlamentare în decembrie 1933, sub conducerea lui I.G. Duca. După obișnuitele schimbări din funcție ale prefectilor, liberalii au procedat la înlocuirea consiliilor comunale și județene alese în 1930 și a comisiilor interimare numite de guvernele anterioare cu altele noi, fidele. Comisiile urmau să administreze comunele și județele până la efectuarea alegerilor locale, pe care noul guvern a promis că le va organiza într-un termen cât mai scurt⁷⁰. Numeroși primari au fost suspendați din funcție în județele în care opoziția avea mai mulți aderenți⁷¹.

Datorită faptului că principalul partid de opoziție, Partidul Național-Țărănesc, se prezenta în campania electorală serios uzat, în urma guvernării anterioare, guvernul nu a trebuit să folosească la maximum „capacitățile electorale” ale aparatului administrativ. În telegramele adresate prefectilor de județe ministrul de Interne le cerea să acorde o largă libertate de propagandă formațiunilor politice din opoziție. Excepție a făcut doar Garda de Fier, a cărei propagandă a fost obstrucționată sau interzisă⁷².

Unele disfuncționalități au apărut în ceea ce privește distribuirea cărților de alegător. În această privință, conform legii, obligația revenea magistraților, cu toate acestea, guvernul I.G. Duca a permis autorităților locale să îndeplinească această operațiune. Problema a fost însă aceea că nu s-a realizat o coordonare a acțiunilor între Ministerul de Interne, Ministerul Justiției și organele din teritoriu. De pildă, prim-președintele Tribunalului Sibiu telegrafia la Ministerul Justiției, în 20 decembrie 1933 următoarele: „Domnul prefect al județului ne cere în baza unui ordin telegrafic necomunicat nouă, toate cărțile de alegător ale consilierilor comunali și județeni nedistribuite încă pentru a fi împărțite de organele administrative. Rugăm a ne comunica urgent dacă s-a dat un asemenea ordin și dacă cererea domnului prefect se poate satisface”⁷³.

În acest context, din teritoriu se înregistrează plângeri și reclamații venite din partea candidaților opoziției, care acuză organizațiile liberale că manipulează în interes propriu cărțile de alegător. În acest sens, președintele organizației național-țărăniste din Râmnicu Sărat reclama Ministerului Justiției că în acest județ „împărțirea cărților de alegător este lăsată la bunul plac al primarilor”⁷⁴. Un candidat al opoziției transmitea din Măgurele ministrului de Justiție, Victor Antonescu că „primarii și șefii de partid [liberal] ridică cu forța cărțile de alegător și împiedică pe alegători de a veni la vot”⁷⁵.

Rezultatele scrutinului au fost cele așteptate: guvernul liberal a reușit să obțină 50,92% din totalul voturilor valabil exprimate și 300 de mandate de deputat.

Ultimele alegeri parlamentare libere organizate în anii interbelici se vor desfășura în decembrie 1937 tot sub conducerea unui guvern liberal, condus de această dată de Gheorghe Tătărescu. Partidul Național Liberal se prezenta în fața corpului electoral după consumarea unui întreg mandat de guvernare de 4 ani, fapt ce-și va pune amprenta în ceea ce privește uzura partidului.

⁶⁸ *Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente 1926-1947*, Editura Arc 2000, București, 1994, p. 79.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *op. cit.*, p. 241-242.

⁷¹ *Gazeta Transilvaniei*, anul 95, nr. 95, din 8 decembrie 1933.

⁷² ANDJ Alba, fond Prefectura Județului Alba. Cabinetul Prefectului, dos. 18/1933, f. 21-24.

⁷³ ANB, fond MJCCE, dos. 2/1933, f. 187.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 60.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 165. Reclamații identice vezi și la f. 162, 171.

În contextul în care, în 1936 au avut loc alegeri pentru consiliile comunale și județene, completate cu alegerile parțiale din vara lui 1937, guvernul Tătărescu a procedat la luarea unor măsuri menite să-i asigure – după metoda deja clasică – sprijinul administrației. În acest sens, s-a trecut la dizolvarea unor consilii comunale și județene legal alese, în acele circumscripții unde influența Partidului Național Liberal era redusă și înlocuirea lor cu comisii interimare. De la sfârșitul lunii octombrie până în ziua alegerilor, 20 decembrie 1937, au fost dizolvate peste 70 de consilii comunale din întreaga țară⁷⁶. De asemenea, în aceeași perioadă, guvernul a numit prefecti noi în județe precum: Alba, Bacău, Brașov, Buzău, Baia, Covurlui, Cluj, Hunedoara, Muscel, Neamț, Năsăud, Râmnicu Sărat, Sălaj, Someș, Tighina, Teleorman, Vaslui, Vlașca⁷⁷. În cea mai mare parte, aceste județe constituiau fiefuri electorale ale opoziției, iar noii prefecti aveau probabil calități reale de organizatori ai alegerilor. Schimbarea unora era determinată și de pierderea popularității lor după ce au condus județul o perioadă bună de timp.

Cum se obișnuia, în campania electorală guvernul a mărit salariile și pensiile unor categorii de funcționari publici și membrilor corpului didactic⁷⁸, fapt important pentru pregătirea aparatului de stat și creșterea simpatiei guvernului liberal în opinia publică.

Generalul Gabriel Marinescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, răspunzând de păstrarea ordinii și siguranței generale, a primit însărcinarea ca în perioada campaniei electorale, în problemele menținerii ordinii, să țină legătura directă cu prefectii de județ, fără a fi nevoie de aprobări prealabile ale ministrului de Interne, Richard Franasovici⁷⁹. O asemenea măsură era menită să confere autorităților o reacție rapidă în fața unor potențiale tulburări legionare.

În scopul sustragerii de sub influența legionară a unui important număr de tineri, guvernul a interzis studenților și elevilor să facă parte dintr-un partid politic sau să facă propagandă electorală, în caz contrar ei riscând să fie exmatriculați⁸⁰.

Comparativ cu celelalte alegeri parlamentare interbelice, cele din decembrie 1937 au avut un caracter mult mai liber. Implicarea aparatului administrativ, nesatisfăcut de guvernarea liberală anterioară, în influențarea deciziei alegătorilor a fost mult mai redusă. Acest lucru, cumulat cu uzura celor 4 ani de guvernare a liberalilor, au avut ca efect imediat pierderea, pentru întâia oară în România interbelică, a alegerilor parlamentare de către partidul de guvernământ. Regele Carol al II-lea explica eșecul electoral al guvernului Tătărescu prin faptul că ministrul de Interne nu a făcut destule presiuni asupra administrației. Richard Franasovici – scria Carol în jurnalul său – „cunoștea meseria aceasta, dar [...] am impresia că nu și-a dat prea mult silința, luând drept scuză recomandările ca alegerile să fie cinstite și rezultatul a fost că Guvernul a fost învins”⁸¹.

Rezultatele alegerilor, date publicității la 30 decembrie, au constituit o surpriză pentru guvernul liberal, care a obținut doar 35,92% din totalul voturilor exprimate, insuficiente pentru a se menține la putere.

În concluzie, administrația locală în perioada 1926-1937 a rămas principalul factor de influențare a corpului electoral. În România interbelică administrația a fost pusă în slujba politicii și nu invers, deoarece primarii și prefectii erau aleși sau numiți mai degrabă după interesele politice decât după cele locale specifice. Fiecare guvern, în momentul preluării puterii, proceda ca și cum viața publică începea cu el, schimbând în cea mai mare parte pe cei puși anterior de alții să conducă administrația. Într-o mare măsură, prefectul, primarul, consilierii nu erau aleși după merite sau competența lor de administratori, ci după capacitățile lor de „electori”. Ei trebuiau în primul rând să știe „să facă alegeri”. „Primarul elector” era deci agentul partidului în comună, preocupările lui

⁷⁶ *Monitorul Oficial*, nr. 276, din 29 noiembrie 1937, p. 9219; nr. 281, din 4 decembrie 1937, p. 9323; nr. 288, din 13 decembrie 1937, p. 9420; nr. 286, din 10 decembrie 1937, p. 9386. Practic, *Monitorul Oficial* publică regulat în octombrie-decembrie 1937, decrete prin care se numeau comisii interimare și primari noi.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 270, din 22 noiembrie 1937, p. 9066; nr. 276, din 29 noiembrie 1937, p. 9210; nr. 281, din 4 decembrie 1937, p. 9322; nr. 288, din 13 decembrie 1937, p. 9418.

⁷⁸ *Universul*, anul 54, nr. 327, din 27 noiembrie 1937.

⁷⁹ Florea Nedelcu, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1937*, în *Studii și Articole de Istorie*, tomul XIV, 1969, p. 177-178.

⁸⁰ ANDJ Cluj, fond Inspectoratul de Poliție, dos. 675/1937, f. 6; ANDJ Alba, fond Legiunea de Jandarmi, dos. 2/1937-1938, f. 66; *Universul*, anul 54, nr. 334, din 4 decembrie 1937; nr. 342, din 12 decembrie 1937; Traian Brăileanu, *Metode machiavelice*, în *Însemnări Sociologice*, Cernăuți, anul III, nr. 1, aprilie 1937, p. 2.

⁸¹ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I (1904-1939), Editura Silex, București, 1995, p. 232-233.

rămânând exclusiv electorale, gospodărirea satului sau reprezentarea intereselor lui trecând pe un plan secundar.

SORIN RADU